

Др Вићентије Борђевић

ОРГАНИЗАЦИОНИ РАЗВОЈ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ СРБИЈЕ 1945—1948.

Одлука о оснивању Комунистичке партије Србије, у оквиру Комунистичке партије Југославије, донета је јуна 1944. године на Вису, на састанку Политбироа ЦК КПЈ са члановима Покрајинског комитета КПЈ за Србију.¹ На овом састанку донесени су и закључци о предстојећем раду Партије у Србији.

После повратка са Виса, кад су се чланови Покрајинског комитета КПЈ за Србију нашли на окупцу у Србији, поново је закључено да треба убрзати припреме за оснивање Комунистичке партије Србије, јер се за овај чин осећала и политичка потреба. Због тога је Покрајински комитет КПЈ за Србију (16. јула 1944. године) упутио писмо ЦК КПЈ у коме се, поред осталог, каже: »Било би потребно да се формира и ЦК Србије«.²

На одговор се није дуго чекало. Већ 22. јула 1944. године генерални секретар КПЈ Јосип Броз Тито, у име Централног комитета, упутио је писмо у коме је изразио сагласност да треба основати националну партију Србије у оквиру КПЈ, али је предложио да се прво конституише Антифашистичка скупштина народног ослобођења Србије, па тек после тога да се одржи Оснивачки конгрес Комунистичке партије Србије.³

Скупштина АСНОС-а одржана је од 9—12. новембра 1944. године у ослобођеном Београду, а припреме за Конгрес почеле су крајем новембра 1944. године, у време када је била ослобођена само ужа Србија и највећи део Војводине и Косова.

Да би што боље извршио одговарајуће припреме за Конгрес, Покрајински комитет КПЈ за Србију је 29. новембра 1944. године доставио писмо свим окружним комитетима, у коме је дао упутства

¹ Види опширније Оснивачки конгрес Комунистичке партије Србије, стенографске белешке, Београд, 1972, стр. 6 и 27; Др Вићентије Борђевић, Комунистичка партија Србије 1945-1952. године, Београд 1977. године, рукопис.

² Архив Србије (у даљем тексту АС) ЦК КПЈ, к. 58 (оригинал) и Архив ЦК СКЈ — ЦК КПЈ — 1944/235, копија.

³ Исто. Писмо друга Тита Покрајинском комитету КПЈ за Србију од 22. јула 1944. године.

како да се на терену у руководством и организацијама изврше припреме за одржавање овог историјског скупа.⁴

У припремама за Оснивачки конгрес Комунистичке партије Србије, партијске организације среза, округа, области, покрајина и града Београда бирале су на својим конференцијама и нова партијска руководства. Први пут су непосредним и тајним гласањем изабрани месни, срески, окружни, обласни и Покрајински комитет.

У периоду организационих припрема за Конгрес, Покрајински комитет КПЈ за Србију и Војводину, Обласни комитет КПЈ за Косово и Метохију и Санџак (до априла), окружни, месни и срески комитети на терену и партијска организација у Југословенској народној армији поклањали су посебну пажњу организационом јачању и учвршћењу и проширењу партијске организације. Стваране су нове партијске организације и ћелије, приман у чланство КПЈ велики број нових чланова, нарочито из редова СКОЈ-а, који је био резервоар Партије, како у рату тако и после ослобођења земље. Стварани су нови општински, рејонски, месни и срески комитети КПЈ и СКОЈ-а. Маја 1945. године, у време одржавања Оснивачког конгреса КП Србије, организација је обновљена у свим крајевима Републике Србије.⁵

У овом периоду ојачала је партијска и скојевска организација и у ужој Србији, Војводини, Косову и Метохији. У ужој Србији је крајем априла 1945. године било 23.848 чланова КПЈ, 4.894 кандидата за чланове КПЈ и 23.117 чланова СКОЈ-а. У Војводини је било 12.023 члана КПЈ, 3.543 кандидата и 17.548 чланова СКОЈ-а, а на Косову и Метохији 2.247 чланова КПЈ и 3.455 кандидата КПЈ и скојеваца. Укупно је у НР Србији било 38.118 чланова Партије. Од тога броја 14.130 чланова Партије налазило се у војним јединицама Југословенске армије.⁶ Партија је из рата изишла организационо учвршћена.

У периоду март—април 1945. године Партија је одлучила да се организације са подручја уже Србије, Војводине, Косова и Метохије и већег дела Санџака повежу у једну целину, што је и учињено на Првом (оснивачком) конгресу Комунистичке партије Србије од 8. до 12. маја 1945. године у Београду, који је прихватио жељу делегата да у састав Комунистичке партије Србије уђу покрајинска организација Војводине, обласна организација Косова и Метохије и већи део обласне организације Санџака (шест среских комитета). На Конгресу је учествовало 459 делегата из свих делова Народне Републике Србије, представника и делегата партијске организације Југословенске армије и гости из других федералних јединица. Учешће делегата Партије из Војводине, Санџака и Косова и Метохије на Оснивачком конгресу Комунистичке партије Србије било је најбоља гаранција даљег учвршћења братства и јединства народа и народности Србије, Војводине, Санџака и Косова и Метохије.

У току петодневног рада поднето је пет реферата: о политичкој ситуацији, о организационом стању Партије, о народној власти, о синдикалним питањима и о агитацији и пропаганди. Конгрес је

⁴ Исто. ПКС, к. 731, Писмо ПК КПЈ за Србију од 29. новембра 1944. године, свим окружним комитетима.

⁵ Аутор, н. р. стр. 188-189.

⁶ Оснивачки конгрес КП Србије, стр. 63-64.

оценио дотадашњи рад партијских организација и донео одлуку о будућим задацима на бази линије ЦК КПЈ у условима обнове земље и преласка на планску социјалистичку изградњу.

На Конгресу је говорио и генерални секретар ЦК КПЈ Јосип Броз Тито.

Први конгрес КП Србије је на завршетку рада донео Резолуцију и изабрао Централни комитет Комунистичке партије Србије од 43 члана и 6 кандидата за чланове Централног комитета.⁷

Први конгрес Комунистичке партије Србије извршио је анализу рада партијске организације у Србији и донео одлуке које су партијску организацију оријентисале на спровођење и остваривање линије ЦК КПЈ у условима изградње социјализма. Поред задатака које је ЦК КПЈ постављао пред целу Партију — обнова ратом опустошене земље, учвршћење народне власти, очување и даље развијање тековина револуције, Конгрес Комунистичке партије Србије је пред комунисте у Србији, као један од основних задатака, поставио — борбу против шовинистичких и хегемонистичких тенденција, а за братски однос међу народностима које живе у Србији и најпотпуније остваривање права свих народности. Посебно је наглашена улога комуниста у ангажовању широких народних слојева Војводине и Косова и Метохије у решавању националних питања.

Први конгрес Комунистичке партије Србије донео је одлуке које су биле од значаја у даљем животу и раду комуниста Србије.⁸ Поред осталог, донета је и резолуција о даљим задацима у којој је наглашено да је јачање Демократске Федеративне Југославије један од најважнијих задатака свих народа и народности који у њој живе и раде и да »... стварање КП Србије још јаче потцртава дужности и задатке комуниста Србије према најширим масама, не само њиховим националним, већ и према њиховим економским и социјалним тежњама«, те да се »пред КП Србије поставља као основни задатак борба против шовинистичких и хегемонистичких тенденција и то углавном великосрпских, борба за братски однос међу свим националним групама које живе у Србији, Војводини, Косову и Метохији, борба за најпотпуније остваривање националних права свих националних мањина које живе у Србији, Војводини, Косову и Метохији.

Истовремено, Комунистичка партија Србије и даље ће се најодлучније борити за очување братства, јединства и равноправности свих народа Југославије...

Један од основних организационих задатака који стоји пред Комунистичком партијом Србије јесте брига око подизања партијских кадрова.

Крупан недостатак у раду партијских организација у Србији, Војводини и Косову и Метохији испољио се у слабом социјално-класном саставу не само чланства Партије већ и партијских руководства. Нарочито пада у очи ниски проценат чланства из редова радничке класе и сиромашног сељаштва. Наш партијски кадар који је израстао у ватри жестоке борбе за ослобођење земље, дисциплинован је и одан ствари наше Партије. Али у даљем проширивању и

⁷ Исто, стр. 225-234.

⁸ Исто.

јачању наше партијске организације мора се ићи ка побољшању социјалног састава чланства и руководства Партије из редова људи који су најоданији ствари наше Партије, који по свом друштвеном положају дају највећи допринос изградњи и обнови наше земље, а то је радничка класа и сиромашно сељаштво.

Партијска организација у Србији мора тежити да сва партијска руководства, а нарочито нижа, постану у целини не само политичке, већ, и организационо руководећа тела. При томе нарочито треба тежити подизању одговорности не само појединих руковођаца у целини већ и личне одговорности појединих руковођаца... и да се наша Партија, као руководећа снага у држави, повезује с масама на тај начин што увлачи масе у изградњу и управљање државом...⁹ Резолуција је поставила поменуте задатке партијским организацијама у Србији полазећи од тога да рад комуниста треба, пре свега, преоријентисати на решавање задатака обнове привреде која је порушена у току рата и на изградњу народне власти. Као најважнији задатак који је постављала Резолуција Првог конгреса КП Србије био је рад на свестраном јачању и изградњи нове Југославије, као заједничке државе свих народа и народности који живе у њој. Резолуција је обавезивала партијско чланство да води упорну борбу против хегемонистичких и шовинистичких — у првом реду великосрпских схватања, да се бори за даље јачање и развијање братства и јединства како српског народа са осталим народима и народностима који живе у Народној Републици Србији, тако и српског народа и осталих народа и народности Федеративне Народне Републике Југославије. Даље, комунисти у Народној Републици Србији морали су да се боре за остваривање националних и културних права свих народности, да правилном применом нових закона исправе неправде које су учињене тим народностима у Краљевини Југославији, да омогуће свестрани развистак народности (националних мањина), да код њих усаде љубав према зједничкој домовини — новој Југославији. Исто тако требало је да се политички што више активизирају народне масе, да се укључе у активни рад на обнови и изградњи земље, да им се омогући учешће у управљању државним пословима и да преко свега тога јачају политичко и организационо јединство Народног фронта Србије.

Политички значај Првог (оснивачког) конгреса Комунистичке партије Србије огледа се у следећим моментима.

Прво, на основу одлука донетих на овом Конгресу, у састав Комунистичке партије Србије ушле су Покрајинска организација КПЈ за Војводину и Обласна организација КПЈ Косова и Метохије, као и већи део Обласне организације КПЈ Санџака.¹⁰ На тај начин, Партија је организована у складу са конституисањем Србије као федералне јединице Демократске Федеративне Југославије.

Друго, оваквом реорганизацијом Партије у Србији и конституисањем Комунистичке партије Србије у оквиру Комунистичке партије Југославије, настављена је принципијелна политичка оријентација, која је започета формирањем Комунистичке партије Сло-

⁹ Исто, 225-228.

¹⁰ Од 8 среских комитета Обласне организације КПЈ 6 је припало Федералној Србији, а 2 Федералној Црној Гори.

веније, Комунистичке партије Хрватске (априла и августа 1937) и Комунистичке партије Македоније (марта 1943) и завршена конституисањем Комунистичке партије Србије (маја 1945), Комунистичке партије Црне Горе и Комунистичке партије Босне и Херцеговине (октобра и новембра 1948), што је уједно био и израз доследног решавања националног питања у новој Југославији и њеног новог федеративног уређења.

Треће, значај Конгреса био је и у томе што је на њему извршена анализа политичке ситуације у свим деловима Србије, што је стечен увид у стање и активности партијских организација и што су на њему донете одлуке о спровођењу линије Партије, довршавању обнове и социјалистичкој изградњи земље, учвршћењу и јачању народне власти, идеолошког и агитационог рада, борби против шовинизма и хегемонистичких тенденција и одлуке о доследном остваривању права свих народа и народности у НР Србији.¹¹

Први конгрес КП Србије имао је велики историјски значај за комунисте и све радне људе НР Србије. Он је дошао као резултат упорне дугогодишње борбе КПЈ за равноправност народа и народности и њених победа у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији.

Први конгрес КП Србије дао је оцену оног раздобља у животу српског народа, народа и народности, који по херојским делима чини најславније странице у историји Србије.

Комунистичка партија Југославије у НОР-у и револуцији часно је испунила задатке које јој је у том раздобљу поставио Централни комитет КПЈ и тиме дала велики допринос победоносном народноослободилачком рату и револуцији и стварању нове социјалистичке Југославије.

Нова организација КПЈ по народним републикама одговарала је потребама федеративног уређења државе иако то наравно није значило да је Комунистичка партија Југославије тиме добила карактер неке федерације комунистичких партија. Комунистичка партија Србије се у својим одлукама и раду руководила и даље одлукама КПЈ и њених органа, а на принципу демократског централизма.

Разлози због којих је формирана Комунистичка партија Србије нису били исти са разлозима који су 1934. године на Четвртој конференцији КПЈ довели до одлуке о формирању комунистичких партија Словеније, Хрватске и Македоније. Доношење такве одлуке у оно време било је израз потребе Комунистичке партије Југославије да појача партијска руководства у тим покрајинама.¹² Осим тога, било је неопходно боље повезивање Партије са масама. Руководства у тим покрајинама је требало да са више самосталности и снаге стану на цело радничке класе и својих народа (нација) у борби против великосрпског реакционарног режима, који их је угњетавао социјално и материјално, с циљем да се они отму ис-

¹¹ Оснивачки конгрес КП Србије.

¹² О томе су поводом 40-годишњице КП Словеније говорили другови Тито и Кардељ. Посебно види излагања друга Тита полазницима прве и друге генерације Политичке школе »Јосип Броз Тито« у Кумровцу, Борба, Политика, Комунист, марта 1977. године.

под утицаја лажних народних вођа, који су у основи радили против интереса својих угњетених народа.¹³

У време стварања КП Србије, Комунистичка партија Југославије била је партија на власти. Сви народи и народности Југославије били су слободни и суверени у новој држави — заједничкој творевини народноослободилачког рата и револуције. Државна власт је била чврсто у рукама народа под руководством КПЈ. У тим условима повезаност и све тешње повезивање Партије са радничком класом, радним сељаштвом и народном интелигенцијом имало је сасвим други циљ — изграђивање социјалистичког друштва у Југославији. За ово је било неопходно јачање државне управе, јачање руководеће улоге радничке класе и Партије, као основне руководеће и усмеравајуће снаге у држави и друштву.

Прва седница Политичког бироа Централног комитета Комунистичке партије Србије одржана је 13. маја 1945. године и на њој је извршено конституисање Политичког бироа и расподела рада. Др Благоје Нешковић је изабран за политичког секретара, Јован Веселинов за организационог секретара, Спасенија Бабовић је задужена за АФЖ и организациона питања, Мома Марковић за организациона питања, Душан Петровић за Синдикат, Воја Лековић за рад са омладином, Митра Митровић за агитацију и пропаганду, а Петар Стамболић, Милентије Поповић и Добривоје Радовсављевић нису добили конкретна задужења. Осим тога, извршен је избор инструкторског апарата, а дошло је и до кадровских промена секретара окружних комитета Шабац, Нови Пазар и Чачак, као и Месног комитета КП Ниш.¹⁴

Одмах после Конгреса КП Србије, његове одлуке су прорађиване на састанцима партијских руководстава и основних организација. Одржано је и покрајинско саветовање КПС за Војводину, затим Обласно КПС за Косово и Метохију као и окружна и средња у ужој Србији. На свим саветовањима је било говора о раду и одлукама Првог (оснивачког) конгреса КП Србије, а такође даване су и смернице за рад партијског чланства и руководства Комунистичке партије Србије.¹⁵ Делегати су још на завршетку рада Конгреса добили задатке да »по доласку на свој терен, одмах пренесу све закључке читавом чланству Партије, да би се на тај начин мобилисале најшире масе у погледу линије која је остварена на Конгресу«.¹⁶

Централни комитет Комунистичке партије Србије је, непосредно после Конгреса, упутио и писмо свим партијским организацијама у Србији у коме је указао на потребу »да се Одлуке Конгреса пренесу на сво партијско чланство, и да се на основу њих донесу конкретне одлуке за све партијске организације«.¹⁷

Одлуке Оснивачког конгреса КП Србије биле су спроведене преко партијских саветовања, а и кроз скојевску организацију. Сва руководства СКОЈ-а су такође држала саветовања. После са-

¹³ Исто.

¹⁴ АС, Записник са прве седнице Политбироа ЦК КП Србије од 13. маја 1945. године.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Први оснивачки конгрес КП Србије, стр. 233-234.

¹⁷ Историјски архив Београда ф. ГК к. 107.

ветовања слати су извештаји Централном комитету Комунистичке партије Србије о конкретизовању задатака, као и сва запажања о стању партијске организације и СКОЈ-а.

Други састанак Политичког бироа ЦК КП Србије одржан је 3. јуна 1945. године. Овом састанку присуствовали су следећи чланови Политичког бироа: Др Благоје Нешковић — Блашко, Добривоје Радосављевић — Боби, Момчило Марковић — Мома, Спасенија Бабовић — Цана, Милентије Поповић, Воја Лековић, Риста Антуновић — Баја, Душан Петровић — Шане, Петар Стамболић — Пера и Јован Веселинов — Жарко. Псеудониме наводимо зато што се у записницима чланови органа Централног комитета наводе као присутни најчешће по њима. Састанку је, такође, присуствовао и Сретен Жујовић — Црни, као члан Централног комитета КП Србије и ЦК КПЈ, који »препоручује да се дневни ред увек раније формулише и сви другови раније обавесте о њему«.¹⁸

Милентије Поповић је на овој седници поднео извештај са саветовања за округе Ниш и Пирот, Душан Поповић за крагујевачки округ, Риста Антуновић за новопазарски округ. О стању у АП Војводини оцену је дао Воја Лековић. О београдској и зајечарској партијској организацији говорио је Добривоје Радосављевић. Петар Стамболић је поднео извештај о саветовању у ујичком и чачанском округу, док је Мома Марковић изнео своја запажања са саветовања среског комитета на Убу. У целини, на овој седници укаzano је на све успехе и слабости у раду партијских организација и руководстава среских, месних и окружних комитета КП Србије. Овај састанак за историју Партије има велики значај, јер су на њему поднети свеобухватни организациони и политички извештаји, који ће бити коришћени за оцену рада Партије у НР Србији у првој половини 1945. године, а донети су и закључци за даљи организациони и политички рад Комунистичке партије Србије.¹⁹

После Првог (оснивачког) конгреса КП Србије, партијским организацијама у целој федералној Србији руководио је Централни комитет Комунистичке партије Србије. Организациону структуру КП Србије у периоду 1945—1948. употпуњавају Покрајински комитет Војводине, Обласни комитет Косова и Метохије, окружни (до 1947), срески, месни и рејонски комитети, а од марта 1949. године Обласна поверенства и почетком јула исте године обласни комитети КПС за Београдску, Нишку, Крагујевачку, Титово Ујичку и Тимочку област.

Апарат Централног комитета састојао се од Организационо-инструкторског одељења, Одељења за кадрове, Одељења за агитацију и пропаганду и неколико комисија (синдикалну, за жене, војну, за омладину, за економску и социјалну политику и изградњу народне власти).

У изградњи апарата, при својим вишим и нижим руководствомима, Комунистичка партија Србије је имала доста успеха. Партијска руководства — градска, рејонска, среска, обласна, покра-

¹⁸ АС, Записник са седнице Политбироа ЦК КП Србије од 3. јуна 1945. године.

¹⁹ Исто.

јинско и друга обављала су и извршавала успешно своје задатке добрим делом захваљујући и напорима партијских радника и службеника који су били запослени у разним управама, одељењима и комисијама партијских руководства.

После Конгреса требало је створити партијске организације тамо где их није било и учврстити постојеће, а све те задатке извршавали су чланови Партије који су учествовали у НОР-у и социјалистичкој револуцији.

Након оснивања нових партијских организација, примљено је доста нових чланова КПЈ. Партијске организације у Србији су се прилично осамосталиле у раду и постигле значајне резултате.

Настојало се да се и у Партију у првом реду примају радници и сиромашни сељаци. Маја 1945. године у партијским организацијама Србије било је у 2.381 ћелији 23.988 чланова КПЈ, од тога 4.556 жена. У Војводини је било 12.023, а на Косову и Метохији 2.247 чланова. Чланова Партије у Србији било је укупно 38.118 (у мају 1946. око 58.000, а децембру 1946. године 79.036 чланова, 16.187 кандидата и 97.994 скојеваца).²⁰

Пријемом нових чланова Партије, у Србији се настоји да се овлада руководећим пунктовима политичког и привредног живота у установама, предузећима, школама и по насељима широм Републике. Иако се у овом процесу обнове стално ширила и увећавала, КП Србије је и даље задржала обележје кадровске Партије.

Паралелно са обновом партијске организације, у Србији се обнављају старе и формирају нове организације СКОЈ-а, као и одбори организације УСАОС-а. Руководећи људи на терену, тражили су помоћ Централног комитета, који је ту помоћ пружао преко такованих инструктора ЦК КП Србије.

У време одржавања Оснивачког конгреса КП Србије, у Србији је било 166 среских комитета, 26 окружних, један обласни и један покрајински комитет КПС.²¹

Централни комитет КПЈ је 3. јула 1945. године донео одлуку о организационим питањима, по којој је утврђена структура ЦК КПЈ, националних (републичких) и нижих партијских руководства. На основу поменуће одлуке (која је садржана у писму ЦК КПЈ) основана су организационо-инструкторска одељења при ЦК КП Република, покрајинским, обласним и окружним комитетима, као и при месним комитетима у седиштима појединих народних република. Истом одлуком одређени су основни задаци организационо-инструкторских одељења.²²

Стварање организационо-инструкторских одељења условљено је развојем и бројним порастом свих партијских организација као неопходном потребом да се партијско-организационом раду посвети још већа пажња у периоду обнове и изградње нове Југославије и борбе за успешно овладавање привредним и друштвеним проблемима, као и потребом увећења партијске администрације у вези са издавањем партијских књижица.

²⁰ Оснивачки конгрес КП Србије, стр. 63-64; А ЦК СКЈ — ЦК КПЈ/1946, статистика.

²¹ А ЦК СКЈ — Србија, Статистички извештај за 1945. годину.

²² Исто, 1945/171.

Организационо-инструкторска одељења имала су задатак да проверавају како партијске организације спроводе директиве ЦК КПЈ одозго до доле.

Све директиве и одлуке ЦК КПЈ биле су донесене ради даље изградње партијских органа и њиховог попуњавања новим кадрovima, који би могли да обухвате све секторе партијског рада.

Одељења за кадрове ЦК КП Србије, Покрајинског комитета КПС за Војводину, Обласног комитета КПС за Косово и Метохију и окружних комитета КПС била су нужност, јер се наглим порастом чланства у Партији, уздизањем кадрова на одговорне дужности у државном апарату и у вези са задацима који су стајали пред Партијом, питање вођења кадровске политике постављало све оштрије и одговорније. У то време више није било могуће да партијска руководства само по сећању воде евиденцију кадрова, јер је сада било неопходно да прате и њихов развој, да им помажу у раду и да их правилно распоређују и уздижу.

Задаци који су стајали пред КП Србије после ослобођења земље и проширење њене руководеће улоге у друштвеном животу налагали су њено организационо јачање и учвршћење.

Да би Партија могла остварити своју непосредну руководећу улогу на свим пољима друштвеног живота у мирнодопским условима, упоредо са развијањем апарата државне управе, развијао се и изграђивао партијски апарат при Централном комитету и нижим партијским руководствомима. Основа за стварање партијског апарата била је поменута јулска одлука ЦК КПЈ о организационим питањима, нарочито о организовању и функционисању апарата.

У изградњи партијске организације, важну улогу имало је учвршћивање нижих руководства, покрајинског, обласног, окружних, среских, градских и рејонских комитета, у које су ушли најоданији и најпроверенији кадрови из оружане борбе и револуције. Истовремено, Централни комитет КП Србије је настојао да добре и проверене кадрове пошаље на дужност у привреду и установе. Политика кадрова била је једно од најважнијих питања како организационе изградње Партије, тако и друштвено-политичког и економског развоја Републике.

Мирнодопски услови омогућили су да се још шире приђе идејном васпитању чланова и јачању идејног утицаја Партије на масе. Стога су организоване и партијске школе, курсеви, семинари и други облици идејно-политичке изградње партијског кадра. Развијала су се и средства и форме партијске агитације и пропаганде и, нарочито, радио, штампа и издавачка делатност.

Централни комитет КП Србије пружао је редовну помоћ нижим организацијама путем разних саветовања. Тако је, на пример, 6. децембра 1946. године одржано саветовање са секретарима Покрајинског комитета КП Србије за Војводину, Обласног комитета КПС за Косово и Метохију и окружних комитета.²³ Централни ко-

²³ АС, Записник са седнице Политбироа ЦК КП Србије од 25. априла 1946. године, нерегистровано.

митет се залагао да се руководства идејно-политички уздигну и да својим примером утичу на чланство.

У децембру 1946. године у НР Србији је било 173 среска комитета, 380 месних комитета, 26 рејонских комитета, 501 бироа и 6.708 ћелија са 79.035 чланова КПЈ.²⁴

Нагли пораст Партије после рата довео је и у редове Комунистичке партије Србије велики број младих људи са недовољним политичким и теоријским нивоом знања, тако да су по степењу образовања у КП Србије преовлађивали комунисти с нижим школским квалификацијама, док су језгро и руководећи састав организације представљали предратни револуционари и борачки кадар из првих година рата.

Централни комитет КП Србије је, на основу рада и стања партијске организације, у 1946. години и сагледавајући крупне задатке, који су се налазили пред Партијом у 1947. години, себи поставио следеће задатке: учвршћење партијске организације, подизање политичког и културног нивоа партијског чланства, чишћење Партије од непријатељских и опортунистичких елемената, проширење партијске организације међу радницима, народностима, посебно Албанцима и Маџарима, и у крајевима где је њено стање у погледу броја било неодговарајуће.

Основни задатак био је да се оспособи партијска организација и да се оријентише на извршавање партијских задатака, који су произлазили из Петогодишњег плана развоја наше земље.

Почетком 1947. године, Централни комитет Комунистичке партије Србије донео је одлуку да се приступи прављењу планова и програма рада у свим партијским органима, посебно среским и градским комитетима Партије. Та одлука имала је велики значај за побољшање рада комитета и дала је низ позитивних резултата.

Срески и месни комитети и партијска руководства били су штабови Партије који су руководили многобројним — најразноврснијим пословима друштвено-политичког и државног живота. Зато је било од огромне важности да што боље организују рад и да планирају послове који им предстоје. Њихова улога се посебно повећала после укидања и расформирања окружних комитета Партије (крајем марта и почетком априла 1947) који су, после рата, одиграли огромну улогу у учвршћењу народне власти, стварању и проширењу партијске организације, подизању среских и месних партијских руководства, али у новим условима постали су и препрека директном контактирању Централног комитета са организацијама у бази. Окружни комитети постали су сметња за чврсту везу Централног комитета са среским комитетима.

Задаци окружних комитета углавном су били исти. Они су проистицали из задатака КПЈ, деловања Централног комитета КПС, Покрајинског комитета КПС за Војводину и осталих органа Партије, а зависили су од политичке ситуације, организационе и акционе способности Партије, као и од способности окружних руководства да своју делатност прилагоде одређеним условима.

Организациона структура окружних комитета, утврђена статутима и статутарним одлукама, била је код свих комитета иста.

²⁴ А ЦК СКЈ — ЦК КПЈ — Србија к. 16, Статистика.

Али упоредо са све сложенијим задацима у обнови и изградњи земље, Партија је имала и све сложенију унутрашњу организацију окружних комитета. На основу одлука ЦК КПЈ, при окружним комитетима формиране су 1945. године комисије за агитацију и пропаганду, а затим и следећа одељења: организационо инструкторско, кадровско и одељење за агитацију и пропаганду.²⁵ Оваква организација задржала се све до престанка рада окружних комитета, априла 1947. године. У Аутономној Покрајини Војводини окружни комитети расформирану су 1946. године.

Приликом расформирања окружних комитета Централни комитет Комунистичке партије Србије је водио рачуна о томе да најбољим кадровима, који су се налазили у окружним комитетима, попуни апарат Централног комитета, руководећа места у државном апарату, отворена новом организацијом и да појача састав среских комитета. Од 16 секретара окружних комитета 10 је повучено на рад у Централни комитет и државни апарат, а 6 секретара отишли су за секретаре среских комитета. При том водило се рачуна да на територији бивших округа, бар у првом моменту, остану позватији политички руководиоци. Много више чланова окружних комитета распоређено је у среске комитете.

Јачање кадровима окружних комитета и директна веза са Централним комитетом у великој мери потпомогла је организационом учвршћењу среских комитета.

Апарат ЦК КП Србије се проширује да би се обезбедила чвршћа веза са среским и месним комитетима и да би се пружила ефикасна помоћ нижим органима.

Поред тога, предузете су и кадровске мере ради јачања среских, месних и рејонских комитета, као непосредних руководстава основних партијских организација. Истовремено реорганизовани су и срески комитети.

Веза ЦК КП Србије са среским комитетима остваривала се обиласком терена, позивањем секретара у Централни комитет да поднесу извештаје, саветовањима о важним питањима, као и другим мерама. Све ово допринело је квалитетнијем и интензивнијем раду среских комитета. Међутим, због честих промена и малобројног састава Организационо-инструкторског одељења Централног комитета, конкретна помоћ среским комитетима на терену била је недовољна.

Централни комитет је помагао среским комитетима да у свој рад унесу више система и плана и да отклоне разне слабости (кампањски рад и др.).

У априлу 1947. године број чланова среских, месних и рејонских комитета био је 1.162, а децембра исте године — 1.223. Централни комитет је водио курс и на установљавању састава комитета, а у првом реду политичких секретара. Међутим, и поред тога, током 1947. године повучено је на друге политичке и партијске дужности и упућено на школовање у партијске школе двадесет политичких секретара из НР Србије.²⁶

²⁶ Исто, ф. ЦК СКС, нерегистровано.

²⁵ АС ф. Окружни комитети.

Због честих промена у саставу средских комитета, у многима је постојао несклад између дужности коју члан комитета има у државној управи и секретара у комитету. У неколико комитета организациони секретари нису ослобођени државних дужности, а руководиоци Агитпропа су негде били јавни тужиоци, шефови одсека унутрашњих послова и сл.

Констатовано је такође да социјално-класни састав средских комитета не задовољава, јер је у њима било мало радника (35 одсто). Од 383 члана Партије, који су завршили нижу партијску школу, у средским комитетима се налазило 189.

Средски комитети КПС су били веома упорни у спровођењу директива Централног комитета и линије Партије. Један део комитета израстао је у зрела политичка руководства. Према оцени ЦК КП Србије крајем 1947. године, у погледу састава и извршавања задатака средских комитета, стање је било следеће: у ужој Србији 55 комитета је могло самостално да ради, 17 комитета је требало мању помоћ, 15 већу, а 10 није одговарало по свом раду.²⁷

У децембру 1947. године било је у Србији 159 средских комитета, 295 месних комитета, 1 рејонски, 463 бироа, 7.360 ћелија (87.996 чланова КПЈ), 17.644 кандидата и 120.864 члана СКОЈ-а; у Војводини 32 средска комитета, 97 месних комитета, 239 бироа, 1.728 ћелија. Број чланова КПЈ износио је — 30.349, кандидата — 4.647, чланова СКОЈ-а — 35.344; на Косову и Метохији било је 20 средских комитета, 62 месна комитета, 1 биро и 808 ћелија. Број чланова КПЈ износио је 5.961, кандидата 1.143, чланова СКОЈ-а 10.614.²⁸

Упадљиво је смањење пораста партијске организације у 1947. години. За ово треба тражити разлоге и у томе што је 1946. године, поред пријема нових чланова спроведено и чишћење организације, а, поред тога, оријентација партијских руководства у послератним годинама била је на стварање партијских организација у предузећима, установама и селима (а мање у месним — уличне у градовима) и од тога партијски органи нису могли да одступе. Поред тога, партијске организације су биле заокупљене спровођењем задатака петогодишњег плана и рада органа народне власти.

Почетком 1947. године било је мало предузећа и месних народних одбора у којима није формирана основна партијска организација, што је код нижих партијских органа »изазвало расплињавање и самозадовољство, па је ослабила упорност на даљем омасовљењу партијске организације«.²⁹ Поред тога, у првој половини 1947. године, као што смо већ навели, расформирани су окружни комитети и створени нови срезови, што је изискивало много напора, а имало за последицу запостављање пријема нових чланова у Партију.

Осим тога, оријентација на учвршћење партијске организације, као основни задатак који је ЦК КП Србије дао нижим организацијама, неповољно се одразила и утицала на пријем нових чланова у Партију. Ово је нарочито дошло до изражаја после одлуке ЦК, од 25. јуна 1947. године, о дужини кандидатског стажа и оба-

²⁷ Исто, Записник са седнице ЦК КП Србије од 6. јануара 1948. године.

²⁸ А ЦК СКЈ — Србија 1947, Статистички извештај.

²⁹ Исто.

вези да нови чланови Партије и кандидати попуне одмах документе, па да се ти документи разматрају на састанку ћелија, а да срески комитети на својим састанцима потврђују пријем уз претходну проверу.

И најзад било је присутно и секташтво према скојевској организацији и пријему младих комуниста у Партију, што се испољило готово у свим организацијама. Типичан пример овакве појаве била је партијска организација на Београдском универзитету, која је крајем 1947. године имала 2.148 чланова Партије и 2.237 чланова СКОЈ-а, а 1947. године на Универзитету је примљено само 14 нових чланова Партије, иако је само скојеваца из 1943. године било 83. Поред тога и појаве шовинизма у партијској организацији су утицале на слабо омасовљење Партије из редова националних мањина — народности.³⁰

У неким срезовима, по неколико месеци није приман ниједан члан, док је у другим пријем био кампањски.

Крупан недостатак у раду партијских организација 1947. године огледао се у недовољном порасту кандидата Партије, који је од 16.187 чланова, повећан на 17.644. На једну ћелију долазила су 2 до 3 комуниста. У једном броју партијских организација, број кандидата се чак смањило у односу на 1946. годину. У целини гледано, најмање је обраћана пажња кандидовању у Војводини, на Косову и Метохији, што се види из следеће табеле:

	Број кандидата	
	децембар 1946. године	децембар 1947. године
Ужа Србија	9.136	9.907
Војводина	4.467	4.647
Косово и Метохија	1.180	1.143
Београд	1.404	1.947
	16.187	17.644

Централни комитет КП Србије није благовремено уочио овај пропуст и због тога није предузимао правовремено мере за његово отклањање.

Искључење из Партије кретало се линијом чишћења неправилно примљених у Партију, са рђавом прошлошћу, опортунистичких елемената и оних који су ометали учвршћење дисциплине и подизање партијске свести.

Чишћење партијске организације од нездравих елемената допринело је њеном учвршћењу, али су у вези с тим прављене и доста грубе грешке, јер се често поступало шаблонски и није се узимао у разматрање сваки случај понаособ. То се нарочито види код искључених по питању откупа.³¹

Највећи број искључених односио се на чланове Партије из 1944, 1945. и делом из 1946. године, што је и нормално јер су тада у Партију примани кандидати без довољне провере докумената, а

³⁰ Исто.

³¹ Исто.

партијска руководства нису контролисала пријем у Партију. По годинама старости највећи број су старији људи.

У току 1947. године у партијској организацији Србије кажњена су свим партијским казнама укупно 16.033 члана Партије, од тога искључених 9.775, дакле скоро два пута више него свим осталим казнама. Релативно највећи број је у Војводини — 4.062 члана Партије, партијској организацији Косова и Метохије 704 члана, београдској организацији искључено је 519, а у ужој Србији искључено је 4.490 чланова КПЈ.³²

Било је и појава да је искључење долазило као прва мера и то не само према непријатељским елементима него и према оним члановима Партије који су грешили, али су се могли и поправити, благовременим указивањем на пропусте, критиком, па и блажом казном итд.

Чињеница да се релативно велики број кажњених жалио вишим партијским руководствомима и ЦК КП Србије показује да су средњи комитети и ћелије недовољно сагледавали васпитни карактер казни, тако да кажњени чланови Партије често нису схватили партијску казну и као васпитно-поправну меру, која би позитивно деловала и на остале чланове у дотичној организацији.

Што се пак организационе структуре тиче у партијској организацији Србије 1947. године биле су 7.233 партијске ћелије у предузећима, установама, на селу, школама, факултетима и у месним заједницама — улицама. У поменутој години тај број се повећао за 526. У Војводини на територији готово сваког месног одбора постојала је партијска ћелија, док је у ужој Србији било врло мало месних одбора у којима није било партијске ћелије, нити појединачна чланова Партије у 395 села, а то су већином била мала села и засеоци.³³ Нема сумње да је постојање партијских ћелија у свим месним народним одборима играло велику улогу у спровођењу задатака Партије на селу.

У већим предузећима и установама постојале су партијске организације — ћелије. Партијских организација није било само у мањим предузећима дрвне и грађевинске индустрије.

На једну основну партијску организацију долазило је просечно око 12 чланова Партије. У поређењу са 1946. годином, број чланова Партије у основним организацијама се смањио, што значи да су се партијска руководства оријентисала на стварање ћелија у мањим предузећима и оним селима где до 1947. године није било партијске организације.

У 1948. години знатно је проширена мрежа основних партијских организација, тако да је крајем децембра било 10.149 основних партијских организација.³⁴ То је био крупан успех Комунистичке партије Србије. Партијске организације формиране су у свим предузећима, изузев у малом броју локалног значаја. На територији сваког месног народног одбора постојале су основне партијске организације, што је имало огроман значај за правилно спровођење

³² Исто.

³³ Исто.

³⁴ АС, Записник са седнице ЦК КП Србије од 16. новембра 1948. године нерегистровано.

линије КПЈ. Разграната мрежа партијских организација на свим местима где се водила борба за социјализам играла је важну улогу у повезивању Партије са масама и у мобилизацији радничке класе на извршавању задатака у социјалистичкој изградњи.

Централни комитет Комунистичке партије Србије и Политбиро ЦК на својим седницама анализирали су изградњу и развој Комунистичке партије Србије. Покрајински, обласни, окружни, српски, месни и рејонски комитети, као и највећи број организација Комунистичке партије, такође су анализирали проблеме развоја Партије.

У периоду 1945—1948. године, на развој Партије утицали су многобројни чиниоци, почев од општих кретања у нашем друштву, до стања и политичке активности у самим организацијама и мера које су на том плану предузимала руководства КП Србије и КП Југославије.

Комунистичка партија Југославије, као авангарда радничке класе била је у основи руководећа и усмеравајућа снага свих масовних, државних и друштвених организација радног народа села и града. Она је руководила читавим народом — радницима у непо средној производњи, сељацима и интелигенцијом, здруженим у Народни фронт. Водила их је у борбу за обнову и изградњу социјалистичког друштва и савлађивање остатака прошлости. Партија је управљала државом преко органа народне власти, ослањајући се на масовне народне организације. Такву улогу могла је да оствари само Партија радничке класе каква је била КПЈ, која је могла уједињавати рад свих националних партија федералних јединица и свих масовних организација.

Платформа КПЈ у периоду 1945—1948. године садржана је углавном у документима Народног фронта, Савеза синдиката и УСАОЈ-а, као и у документима органа народне власти. То је био пут и начин политизације широких народних маса идеологијом и политиком Партије, а то је истовремено био и пут њиховог активирања на остваривању програма Партије. Дакле, програм КПЈ био је садржан у програму масовних друштвено-политичких организација, а тај је програм дефинисала КПЈ, односно комунисти. Такав положај Партије у друштву нису могли схватити Стаљин и други догматици који су, не видећи често КПЈ у новинским чланцима, у говорима њених руководилаца и протоколарним декларацијама, били установили да се она »утопила« у масовне друштвено-политичке организације, посебно у Народни фронт и нестала. А стварност је била управо сасвим супротна. Баш у овом периоду када је изгледало да Партије у јавном и друштвено-политичком животу готово нема, она је била најприсутнија у масама, њен утицај био је најјачи и најнепосреднији.³⁵

У овом периоду сви чланови Партије и сва партијска руководства у Републици морали су да науче како се треба борити у условима када је Партија руководећа снага у социјалистичкој држави. За руководства, за чланове КПЈ ово су били нови задаци. Прекаљени у ватри народноослободилачког рата и револуције, безгранич-

³⁵ Др Душан Биландић, Идеје и пракса друштвеног развоја Југославије 1945 — 1973, Београд 1973, стр. 38-39.

но одани ствари Партије и народа, чланови Партије су успешно савладали све тешкоће у спровођењу линије Партије. У целокупном раду чланови КПЈ и СКОЈ-а су личним примером предњачили, као што су то чинили и у току рата, показујући огроман самопрегор и херсизам. У овом периоду, одржан је и V конгрес КПЈ, чије су одлуке од историјског значаја за даљи развој Партије и земље.

Период од 1945—1948. године јесте период брзог пораста и организационог јачања Комунистичке партије Србије, огромног проширења и учвршћења њених веза са радничком класом и сељаштвом којој је Партија активирала у борби за обнову ратом разорене и опустошене земље. Истовремено, то је и период остварења петогодишњег плана социјалистичке изградње земље. У јеку остварења петогодишњег плана, почетком 1948. године дошло је до отвореног сукоба КПЈ и СКП (б). На својој седници 1. марта 1948. године, Политбиро ЦК КПЈ је разматрао политичке и економске односе са СССР-ом, о федерацији са Бугарском и односима са Албанијом. Оцењено је да су односи Југославије и ових земаља »дошли у раскорак у последње време«. ³⁶ На седници су заузети одлучни ставови о односима са поменутиим земљама, који су били од историјског значаја за даљи развој међусобних односа.

Смисао непријатељских акција Стаљина и других актера против КПЈ и Југославије као државе у целини најбоље се види из писама које ЦК СКП(б) упућивао ЦК КПЈ и другу Титу (писма од 27. III и 9. V 1948). Централни комитет КПЈ је на својим седницама од 12 — 13. априла и 9. маја 1948. године поред осталог разматрао ова писма и одбио да прихвати оцене изнете у писмима ЦК СКП(б) и Стаљина и предлагао да се »неспоразум« реше разговором представника СКП(б) и КПЈ у Београду. Расположење чланова Централног комитета Комунистичке партије Југославије најбоље је изразио на седници 9. маја 1948. године генерални секретар Партије друг Тито рекавши на почетку састанка: »Писмо је страшно. Ово писмо се не може примити«. Он је даље предложио »да се закључи дискусија са ЦК СКП(б) путем једног кратког писма« у виду одговора на поменуто писмо. »На Ком(унистички) инф(ормациони) биро нећемо ићи, јер је дискусија беспредметна«. ³⁷ Ове ставове подржала је и Комунистичка партија Србије, као и остале југословенске националне партије у оквиру КПЈ, као и ЦК СКОЈ-а.

Пленарни састанци Централног комитета Комунистичке партије Србије (од 10. маја, 7 и 18. јуна 1948. године) окарактерисали су од стране свих учесника у дискусији поменута Стаљинова писма као неосноване клевете и оптужбе против КПЈ и њеног руководства. Дискусија је закључена са једногласним ставом осуде оваквог поступка ЦК СКП(б).

Пуну подршку КПЈ и његовом руководству у предузимању одређених мера дати су и на седницама Политбироа ЦК КП Србије 12. и 21. маја 1948. године на којима су извршене и одређене кадровске измене у Бироу ЦК КП Србије и изабран Секретаријат и Контролна комисија. У Секретаријат су изабрани: др Благоје Нешковић, Јован Веселинов, Драги Стаменковић, Спасени-

³⁶ А ЦК СКЈ — ЦК КПЈ — III/2.

³⁷ Исто.

ја Бабовић и Душан Петровић, а за председника Контролне комисије изабран је Душан Петровић, те за чланове Крста Филиповић и Петар Релић.

На седници 21. маја Политбиро ЦК КПС је био обавештен да је Пленум ЦК КПЈ 20. маја решио да се одржи Пети конгрес КПЈ, који је сазван за 21. јул 1948. године у Београду. У вези са овим било је потребно извршити избор делегата за Конгрес у Србији и пријем кандидата и једне трећине скојеваца у КПЈ, и пријем нових кандидата и скојеваца и организовати среске, рејонске и месне партијске конференције на којима би се бирали делегати за V конгрес КПЈ.³⁸

Одлука Централног комитета Комунистичке партије Југославије о сазиву Петог конгреса КПЈ наишла је на широк одјек у Србији. Радни људи НР Србије схватили су велику историјску улогу коју ће конгрес одиграти у даљем развоју земље ка социјализму. Радни колективи у Србији, као и у читавој земљи, један за другим доносили су одлуке да дочекују Пети конгрес Комунистичке партије Југославије са још већим радним еланом и са још већим радним успесима. Из свих крајева земље, па и НР Србије, упућивани су телеграмаи КПЈ и другу Титу у којима је истицано да су заказана радна такмичења у част одржавања Петог конгреса КПЈ. Међу првима телеграме су упутили рудари Бора и Алексинца, а такмичења су прихватили радници скоро свих индустријских грана и дали велики допринос изградњи земље.

Почетком јула у Србији, као и у другим деловима земље, била је у току изборна активност уочи Петог конгреса КПЈ. На партијским конференцијама бирани су делегати за V конгрес КПЈ. На овим конференцијама је говорено о развоју наше Партије и њеној борби и успесима. Анализиран је такође рад комитета и основних организација. Посебно је говорено о Резолуцији Информационог бироа.³⁹

На свим изборним конференцијама у Србији дошло је до пуног изражаја поверење у руководство наше Партије. Међу првим делегатима за Пети конгрес КПЈ изабран је Јосип Броз Тито, а изабрала га је партијска организација Прве пролетерске дивизије на својој конференцији, одржаној 27. јуна 1948. године у Београду.⁴⁰

На партијским конференцијама, којима су претходили сасстанци партијских ћелија, сумирани су постигнути резултати, успеси и недостаци у раду. На слабости је указивано критички и самокритички је сагледавано постојеће стање и тражени путеви како да се боље ради.

На конференцијама, после реферата, развијане су живе дискусије. Делегати су говорили о неоснованим оптужбама Информационог бироа и једнодушно изражавали дубоку веру у руководство наше Партије и његову правилну политичку оријентацију. За делегате су тајним гласањем бирани најбољи међу најбољим комунистима.

У писмима и телеграмима, које су радни људи упућивали поводом Петог конгреса Комунистичке партије Југославије, изража-

³⁸ АС, Записник са седнице Политбироа ЦК КП Србије, нерегистровано.

³⁹ Исто, нерегистрована грађа.

⁴⁰ Борба, 1. јул 1948. године.

вали су спремност да испуне све задатке које пред њих поставља Партија и друг Тито. Љубав према Партији, Централном комитету и другу Титу долазили су све више до изражаја и у свакодневном животу радних људи и грађана Србије. Партија је добила поверење маса јер се показала дораслом за решавање и најтежих задатака од интереса за широке народне масе. У решавању свих задатака Партија је била непосредно повезана са широким народним масама, које је васпитавала на сопственом искуству и стварала из њених редова армију свесних и непоколебљивих бораца за бољу и срећнију сутрашњицу.

Комунистичка партија Југославије је била увек свесна своје улоге и задатака и одговорности пред народом и историјом.

Повезаност Партије и народа најбоље је дошла до изражаја у време сукоба са Информбироом. Најшире масе НР Србије, као и широм Југославије, пружиле су пуну подршку нашој Партији и њеном руководству. Сигурно је да без те најпотпуније и безрезервне подршке радног народа и грађана отпор Стаљину и његовој хегемонистичкој политици не би био тако одлучан и успешан од самог почетка што се нарочито манифестовало у припреми за Пети конгрес КПЈ и на самом Конгресу.

Припреме око спровођења Петог конгреса КПЈ показале су колико су партијско чланство и партијске организације чврсто одлучили да што успешније изврше задатке које је поставило партијско руководство. У том погледу велику улогу одиграле су партијске конференције, на којима су бирани делегати за Конгрес, који је одржан у Београду од 21. до 28. јула 1948. године. Петом конгресу КПЈ присуствовало је 2.344 делегата и више гостију из земље и иностранства.⁴¹ На њему су поднети реферати у којима је уопштено организационо-политичко искуство КПЈ од њеног оснивања до одржавања Конгреса. Политички извештај о раду ЦК КПЈ поднео је генерални секретар Партије Јосип Броз Тито. У току дискусије оцењен је револуционарни пут КПЈ од оснивања до преузимања власти и њена доследна борба за самостални социјалистички развој.

Оцењено је да сама суштина револуције у Југославији и стварање народне власти већ изражавају недогматски и аналитички приступ у даљем развоју социјализма. Својим програмом, Комунистичка партија Југославије је први пут од Вуковарског конгреса (јуна 1920. године) формулисала своју политику у тој етапи револуционарног развитка.

Осврћући се на пређени пут, генерални секретар ЦК КПЈ Јосип Броз Тито у свом реферату, као и други учесници Конгреса, указали су и на недостатке у раду и на велике успехе који су постигнути борбом чланова Партије и њених симпатизера. Анализа недостатака и слабости, успеха и победа, била је ново и моћно оруђе у рукама партијског чланства за даље јачање партијских редова и организационе изградње. Констатовано је да су стечена богата искуства која ће Партији корисно послужити у даљем раду.

⁴¹ Види опширније, V конгрес КПЈ, стенографске белешке, Београд 1948. године.

Пети конгрес КПЈ имао је велики значај за даљу организациону изградњу и јединство Партије. Комунистичка партија Југославије се раније организационо изграђивала у условима илегалног живота и рада. Оружани устанак унео је у њене редове нове организационе форме. Народноослободилачки рат и револуцију, као и обнову и социјалистичку изградњу земље, могла је водити само Партија која је непрестано организационо јачала и изнашла нове форме и садржаје рада. Организациона структура КПЈ темељила се на принципу демократског централизма, на јединству воље и акције и на партијској дисциплини. Доношење Статута Комунистичке партије Југославије на Петом конгресу значило је даље јачање Партије, њеног јединства и монолитности. Истини за вољу треба рећи да је овај Статут садржавао и неке одребе (кандидатски стаж и пријем у Партију на основу препоруке два члана са стажом од две године) које су спутавале иницијативу основне партијске организације и отежавале прилив најбољих радника у редове Партије.⁴² Ове пропусте, ЦК КПЈ уочио је непосредно после V конгреса КПЈ. Због тога је и донео неколико одлука којима је усмерен унутарпартијски живот и рад партијских руководстава, нарочито о организационим питањима.

Комунистичка партија Југославије је придавала велики значај питањима организационог рада, нарочито у условима изградње земље, када је порасла улога партијских организација и њихова одговорност за извршавање постављених задатака. За само три године од свршетка рата најшире радне масе су стекле пуно поверење у политику КПЈ и без устезања је спроводиле. Ово је показало да је у партијском раду веома важно правилно руковођење масама од стране партијских организација. Конгрес је подигао свест и одговорност партијских организација на терену за спровођење политике и задатака.

После Петог конгреса КПЈ наступила је нова фаза у развоју Партије у њеној организационој и идејно-политичкој изградњи.

У партијској организацији Србије одржавају се састанци на којима се прорађују материјали са Конгреса, а уједно су вршене и припреме за Други конгрес Комунистичке партије Србије о чему се разговарало и на неколико седница ЦК КП Србије.

На састанку Политичког бироа ЦК КПЈ, »који је одржан 14. августа 1948. године на Бледу, предложено је да дужност друга (Др Благоја) Нешковића у српској влади и ЦК КП Србије треба да преузме Петар Стамболић«, који је тада био савезни министар пољопривреде.⁴³ (Петар Стамболић је био после Јована Веселинова организациони секретар Централног комитета Комунистичке партије Србије, којег је на тој дужности 6. јануара 1948. године заменио Добривоје Радосављевић, дотадашњи секретар Месног комитета КП Београда. За новог секретара МК Београда био је изабран Рато Дугоњић, дотадашњи секретар ЦК СКОЈ-а). Одлука Политичког одбора ЦК КПЈ, по којој др Благоје Нешковић

⁴² У Статуту који је донесен и усвојен на V конгресу КПЈ било је низ слабости које су преузете из Статута СКП б). Све ове слабости су до VI конгреса КПЈ избачене из праксе КПЈ.

⁴³ А ЦК СКЈ — ЦК КПЈ, Записник са седнице Политбироа ЦК КПЈ од

добија дужност потпредседника владе и председника Контролне комисије, саопштена је 31. августа 1948. године и одлучено је да се одржи састанак Пленума ЦК КП Србије (сутрадан 1. септембра исте године) на коме ће се изабрати нови секретар Централног комитета, затим да се одржи ванредно заседање Народне скупштине Србије ради избора и састава нове владе са новим председником и састанак Земаљског одбора Народног фронта Србије како би се изабрао председник Народног фронта.⁴⁴

На састанку Пленума Централног комитета Комунистичке партије Србије, одржаном 1. септембра 1948. године, за новог секретара ЦК КП Србије изабран је Петар Стамболић, »који ће бити и председник владе НР Србије и председник Народног фронта«.⁴⁵ На састанку ЦК, одржаном 6. септембра исте године, одређени су чланови Централног комитета и инструктори који треба да обиђу среске комитете и да на лицу места, а на основу предлога среских комитета, одаберу и попуне среске комитете новим члановима.⁴⁶

Спроведећи у живот одлуку Петог конгреса КПЈ о одржавању националних конгреса, Централни комитет КП Србије, на седници од 6. октобра 1948. године донео је одлуку да се Други конгрес КП Србије закаже за 26. децембар 1948. године и одредио дневни ред овог скупа⁴⁷, (касније је датум одржавања конгреса померен за јануар 1949. године).

Пленум је поставио као задатак да се до Конгреса одрже састанци основних партијских организација и среске, месне и рејонске конференције, као и Покрајинска конференција КПС за Војводину, Обласна конференција КПС за Косово и Метохију и Месна конференција КПС за Београд, на којима тајним гласањем треба извршити избор руководства, као и делегата за Други конгрес КП Србије.

На седници ЦК КП Србије, одржаној 16. новембра 1948. године, разматран је састав делегата и састав Покрајинског комитета КПС за Војводину, Обласног комитета КПС за Косово и Метохију и Месног комитета КП Србије за Београд. На седници је закључено да Секретаријат ЦК КП Србије размотри и састав делегата по срезовима у НР Србији. Поред тога одређен је број и састав бироа среских и Месног комитета КПС за Београд (31 члан), Покрајинског комитета КП Србије за Војводину (31 члан) и Обласног комитета КП Србије за Косово и Метохију (31 члан).⁴⁸

Централни комитет КП Србије, радећи на развијању и јачању партијске организације у Републици, водио је рачуна и о обезбеђењу правилног социјално-класног и националног састава партијских редова, али постигнути резултати у то време још нису били задовољавајући.

14. августа 1948. године, нерегистровано.

⁴⁴ АС, Записник са седнице ЦК КП Србије од 1. септембра 1948. године, нерегистровано.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто, Записник са седнице ЦК КП Србије од 6. септембра 1948. године, нерегистровано.

⁴⁷ Исто, Записник са седнице ЦК КП Србије, од 6. октобра 1948. године, нерегистровано.

⁴⁸ Исто, Записник са седнице ЦК КП Србије од 16. новембра 1948. године, нерегистровано.

Број радника — чланови Партије износио је у Србији децембра 1948. године 42.645 (или 26 одсто), а сељака 83.401 или 50 одсто, интелектуалаца 19 одсто и осталих 5 одсто.⁴⁹

Национални састав партијске организације Србије био је углавном задовољавајући. Међутим, број чланова КП из редова народности у Републици је још увек био недовољан, па је Централни комитет Комунистичке партије Србије предузимао конкретне мере и пружао помоћ партијским руководствомима у Војводини и на Косову и Метохији за отклањање ових слабости, али гледано у целини постигнути су значајни успеси у проширењу партијских организација којих је, као што смо истакли крајем децембра 1948. године у НР Србији, било 10.149. То је и поред пропуста којих је свакако било, био крупан успех Комунистичке партије Србије.

Основне партијске организације биле су реализатори многобројних одлука партијског руководства. Оне су се налазиле непосредно у бази у селима, предузећима, установама, свуда где се налазила радничка класа и радни људи, дакле, тамо где су се спроводиле у живот одлуке и директиве Партије. Од њиховог рада и залагања је зависило како су задаци извршавани и са каквим успехом, а од тога и рад Партије у целини. У исто време, учвршћена је народна власт и порасла снага радничке класе под руководством Партије. Учвршћено је политичко јединство српског народа, других народа и народности који живе у НР Србији кроз заједничку борбу против унутрашњег и спољњег непријатеља. Такође јачале су и социјалистичке снаге друштва. Партијске организације у Србији часно су спроводиле политику Комунистичке партије Југославије у борби за учвршћење независности земље и за свој пут у социјализам. Није на одмет истаћи, на основу свега што је досад речено, чињеницу да је партијска организација у НР Србији у раздобљу између Првог и Другог конгреса Комунистичке партије Србије необично много ојачала у политичком и организационом погледу.

Организовање КПЈ на принципу демократског централизма, започето 1937. године стварањем Комунистичке партије Словеније и Комунистичке партије Хрватске, 1943. године — Комунистичке партије Македоније, 1945. године — Комунистичке партије Србије, завршено је 1948. године стварањем Комунистичке партије Црне Горе (4. октобра на Цетињу) и Комунистичке партије Босне и Херцеговине (1. новембра у Сарајеву).⁵⁰

Оснивање националних комунистичких партија у свим републикама значило је прилагођавање организације КП улози и задацима које је имала, како у ФНРЈ као државној целини тако и у појединим републикама као њеним саставним деловима. Појачана су партијска руководства у народним републикама, и повећана одговорност за правилно спровођење улоге коју је у новој Југославији имала радничка класа и њена авангарда Комунистичка партија Југославије.

⁴⁹ Исто материјали са II конгреса КП Србије, који је одржан од 17-21. јануара 1949. године у Београду.

⁵⁰ О значају формирања националних комунистичких партија у оквиру КПЈ види опширније Др Вићентије Борбенић, Осма конференција загребачких комуниста и развој КПЈ — СКЈ као и модерне партије радничке класе — зборник радова са симпозијума, Загреб 1978, стр. 261-275.

DÉVELOPPEMENT ORGANISATIONNEL DU PARTI COMMUNISTE DE SERBIE 1945—1948

Dans le présent travail nous avons essayé de présenter et de jeter la lumière sur la fondation et le développement organisationnel du Parti communiste de Serbie dans la période de 1945 à 1948.

Le but de ce travail est de donner, dans ses lignes essentielles, la coupe de la création du Parti communiste de Serbie (au mois de mai 1945), en tant que parti national dans le cadre du Parti communiste de Yougoslavie dans le développement organisationnel et l'activité pour la période en question.

Incités par l'importance du développement organisationnel du Parti communiste de Serbie, en tant que partie inséparable du Parti communiste de Yougoslavie, nous avons tenté, par une interprétation et un exposé intégral, de combler une lacune historiographique dans l'étude de l'édification organisationnelle du Parti communiste de Serbie, qui, au moment de sa fondation, comptait 38.118 membres; au mois de mai 1946 environ 58.000, et au mois de décembre 1946 79.036 membres et 16.187 candidats, tandis que, vers la fin de l'année 1948, le Parti dans la RP de Serbie comptait 167.025 membres, organisée en 10.149 organisations de base du PCY.

Dans la période de 1945—1948, le développement du Parti était influé par de nombreux facteurs, à partir des mouvements généraux dans notre société jusqu'à la situation et l'activité politique dans les organisations de base et les directions et les organes, ainsi que des mesures que prenaient sur ce plan le PC de Serbie et le PC de Yougoslavie qui jouissaient d'une confiance énorme parmi les membres, confiance qui s'est manifestée aussi dans l'année historique de 1948, lorsqu'ils se sont rangés du côté de la direction du PCY et du camarade Tito, luttant pour la vérité que l'histoire a bientôt confirmée.